

Відомості
про дисертацію
ДФ 26.133.122
проф. Карпенко О.В.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.122

у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка

доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри соціальної
педагогіки та соціальної роботи
Факультету психології, соціальної
роботи та спеціальної освіти
Карпенко Олені Георгіївні

Рецензія

Спіріної Тетяни Петрівни, кандидата педагогічних наук, доцента,
завідувача кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на дисертацію
Бондар Валерії Ігорівни «Соціально-педагогічна профілактика булінгу серед
студентів у закладі вищої освіти», подану на здобуття ступеня доктора
філософії з галузі знань

23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота

1. Актуальність дисертаційного дослідження

Дисертаційне дослідження присвячене всебічному аналізу проблеми соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентської молоді у закладах вищої освіти, актуальність якої суттєво посилюється в умовах сучасних суспільних трансформацій, зростання соціальної напруженості та ускладнення міжособистісної взаємодії в освітньому середовищі. У роботі аргументовано доведено необхідність переходу від поодиноких і несистемних заходів протидії булінгу до цілісної, науково обґрунтованої системи

профілактичної діяльності, спрямованої на забезпечення безпечного освітнього простору та формування ненасильницьких моделей поведінки студентів.

У дисертації порушено складну й соціально значущу проблему, що потребувала ґрунтовного теоретичного осмислення, уточнення понятійно-категоріального апарату та експериментальної перевірки ефективності запропонованих підходів, а саме проблему соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентів закладів вищої освіти. Авторкою переконливо обґрунтовано, що булінг у студентському середовищі має стійкий і пролонгований характер, а відтак потребує комплексного наукового аналізу та системного практичного реагування.

Отже, дисертаційне дослідження Бондар Валерії Ігорівни відповідає державним потребам щодо науково-дослідної діяльності та виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи «Соціалізація вразливих груп населення в контексті розвитку територіальних громад в Україні» (2021–2026 рр.) (державний реєстраційний номер: 0121U112043).

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних)

Як найбільш істотні наукові результати виконаного дисертаційного дослідження вважаємо за доцільне відзначити такі: у дисертації *вперше* визначено та науково обґрунтовано сутність понять «булінг у студентському середовищі», «соціально-педагогічна профілактика булінгу у закладі вищої освіти», «ненасильницька поведінка студентів»; розкрито структурно-рольову характеристику учасників булінгу в студентському середовищі; теоретично обґрунтовано організаційно-методичні умови соціально-педагогічної профілактики булінгу в закладах вищої освіти, що охоплюють інституційний (забезпечення інституційної політики нульової толерантності до насильства через систематичний аналіз, узгодження та вдосконалення практик соціально-педагогічної профілактики булінгу у закладі вищої освіти), суб'єктний (розвиток професійної спроможності суб'єктів соціально-

педагогічної профілактики булінгу у закладах вищої освіти через регулярне оцінювання її рівня та цілеспрямоване впровадження заходів професійного розвитку) і діяльнісний (організація послідовної соціально-профілактичної роботи зі студентами закладів вищої освіти через розробку та реалізацію програми соціально-педагогічної профілактики булінгу) рівні; виокремлено критерії (когнітивний, ціннісно-мотиваційний, поведінковий) та схарактеризовано показники й рівні (початковий, середній, достатній) сформованості ненасильницької поведінки студентів як результату соціально-педагогічної профілактики булінгу у закладі вищої освіти.

Варто зазначити, що у дисертації подальшого розвитку набули форми та методи соціально-педагогічної профілактики булінгу у студентському середовищі.

Отже, новаторство рецензованої праці полягає у створенні та впровадженні авторського діагностичного інструментарію: для виявлення проявів булінгу в студентському середовищі (анкета «Проблеми насильства та булінгу в молодіжному середовищі», анкета «Вивчення булінгу в університетському середовищі»); для оцінювання рівня знань і професійної спроможності кураторів академічних груп та вихователів гуртожитків (анкета «Поширеність булінгу в студентському середовищі», анкета «Самооцінювання професійної спроможності суб'єктів соціально-педагогічної профілактики булінгу у закладі вищої освіти»); для аналізу та оцінювання внутрішніх нормативно-правових документів закладів вищої освіти щодо їх відповідності принципам безпечного освітнього середовища, прав людини та недискримінації (чек-лист).

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Результати представленого дисертаційного дослідження становлять вагомий внесок у розвиток теоретичних і практичних засад соціальної роботи в Україні. У процесі теоретичного аналізу авторкою узагальнено вітчизняні та міжнародні підходи до профілактики булінгу, що дало змогу обґрунтувати її системний характер та виокремити основні напрями реалізації, зокрема

нормативно-правовий, інституційно-організаційний, освітньо-просвітницький і підтримувально-відновлювальний. На цій основі запропоновано авторську рамку порівняльного аналізу, яка створює підґрунтя для комплексного оцінювання результативності профілактичних практик у закладах вищої освіти.

Окремої уваги заслуговує розкриття структурно-рольових характеристик булінгу як явища групової динаміки. У роботі доведено, що булінг у студентському середовищі формується під впливом взаємодії індивідуальних, соціальних і середовищних чинників, які проявляються на мікро-, мезо- та макрорівнях. Авторкою систематизовано причини булінгу та узагальнено форми його прояву за різними класифікаційними ознаками, що розширює можливості для його своєчасної діагностики та ефективної профілактики.

Позитивно оцінюємо представлену в дисертації таблицю видів соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентів у закладі вищої освіти (табл. 1.4), у якій чітко окреслено основні види профілактичної діяльності, відповідні цільові групи та їх провідні завдання. Також варто відзначити належний рівень обґрунтування організаційно-методичних умов соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентів у закладі вищої освіти (табл. 2.7). Запропоновані умови мають комплексний, взаємопов'язаний і логічно узгоджений характер, забезпечують системність профілактичної діяльності та сприяють формуванню безпечного освітнього середовища і розвитку ненасильницької поведінки студентської молоді. У зв'язку з цим практична значущість результатів дослідження є беззаперечною.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає у створенні, апробації та впровадженні комплексу науково обґрунтованих програм, методик та інструментів, спрямованих на забезпечення ефективної соціально-педагогічної профілактики булінгу у закладах вищої освіти.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації зумовлена ґрунтовним опрацюванням теоретичних джерел та їх глибоким аналізом. Наукові положення, висновки та результати, які представлено у дисертації Бондар Валерії Ігорівни, оцінюємо як теоретично і емпірично обґрунтовані й достовірні. Вони базуються на використанні загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, як от: теоретичні – аналіз, узагальнення, порівняння, синтез наукових джерел; аналіз нормативно-правових документів, систематизація і класифікація науково-теоретичного матеріалу; емпіричні - опитування та анкетування студентів; анкетування кураторів академічних груп і вихователів гуртожитків; контент-аналіз документів; фокусоване групове інтерв'ю (фокус-група).

Одержанню достовірних результатів також сприяв якісний аналіз відповідної джерельної бази, зокрема, монографій, дисертацій, публікацій у фахових періодичних виданнях, апробаційних матеріалів зарубіжних та українських дослідників.

Обґрунтовані Бондар Валерією Ігорівною результати дослідження забезпечують новизну і вірогідність загальних висновків дисертації і загалом не викликають сумніву.

Отже, наукові положення й висновки вважаємо теоретично обґрунтованими та достовірними. Фактів, які б свідчили про недостовірність наведеної у дисертації інформації, не виявлено.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Визначені у дисертації завдання здобувачка виконала на високому рівні. Вона чітко сформувала мету дослідження, для її досягнення вдало визначила завдання та обрала доцільні методи. Представлений текст кваліфікаційної наукової праці демонструє, що Бондар Валерія Ігорівна опанувала методологію наукової діяльності, уміло застосовує її на практиці.

Зазначене вище засвідчує, що Бондар Валерія Ігорівна набула необхідних теоретичних знань, умінь, навичок, загальних і спеціальних (фахових) компетентностей самостійного дослідника, необхідних для доктора філософії за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Вважаємо, що поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, що підтверджує володіння здобувачкою теорією досліджуваної проблеми і відповідними методами наукового пошуку, а Бондар Валерія Ігорівна є самостійним науковцем, яка оволоділа необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях

Основні положення та результати дослідження висвітлено у 11 наукових і науково-методичних працях: 5 наукових статей (дві у співавторстві), опубліковані у наукових виданнях, які включені на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 6 публікацій (одна співавторстві), у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації.

Усі публікації Бондар Валерії Ігорівни мають авторитетне та фахове апробування під час науково-практичних конференцій, семінарів і форумах різного рівня, в яких вона брала участь, відображають визначені нею ідеї, проаналізований матеріал, зроблені висновки.

Основні результати дисертаційної роботи обговорено й отримано позитивну оцінку на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, семінарах та щорічних звітних науково-практичних конференціях Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (м. Київ, 2022–2025 рр.).

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу

Дисертація Бондар Валерії Ігорівни складається з анотації українською та англійською мовами, списку публікацій, переліку скорочень та умовних

позначень, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (251 найменування, з них 44 – іноземною мовою), додатків. Загальний обсяг роботи становить 316 сторінок, із них основного тексту – 226 сторінок, 19 додатків – 47 сторінок, 38 таблиць і 25 рисунків.

Послідовність і логіку викладу тексту дисертації визначено необхідністю вирішення поставлених завдань дослідження. У контексті дослідження розкрито проблему соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентів у закладі вищої освіти та охарактеризовано теоретичні основи й зміст соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентів у закладах вищої освіти, узагальнено вітчизняні та зарубіжні підходи до профілактики булінгу в освітньому середовищі, проаналізовано зміст соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентів у закладах вищої освіти, визначено особливості формування ненасильницької поведінки студентської молоді.

Визначено критерії сформованості ненасильницької поведінки студентів (когнітивний, ціннісно-мотиваційний, поведінковий), їх показники (обізнаність щодо сутності булінгу, його видів, форм і наслідків; розуміння принципів ненасильницької поведінки та ненасильницької комунікації; здатність ідентифікувати прояви булінгу й насильства; усвідомлення цінності ненасильницької поведінки; мотивація до дотримання принципів «нульової толерантності» до булінгу; установка на конструктивне та відповідальне спілкування; здатність діяти відповідно до алгоритмів реагування у випадках булінгу; навички ненасильницької комунікації; участь у профілактичних заходах і програмах) та рівні (початковий, середній, достатній), що дозволило здійснити комплексне оцінювання результатів експерименту..

Дисертаційна робота Бондар Валерії Ігорівни виконана на високому професійному рівні, містить цінні наукові результати. Загальні висновки об'єктивно ґрунтуються на результатах дослідження, висвітлених у розділах,

а відтак, поширюють їх зміст і важливість у контексті висунутих авторкою позицій.

Роботу вирізняють численні таблиці, схеми, рисунки, змістовні додатки, які покращують візуальне сприйняття дисертації і є цінним матеріалом для теоретиків і практиків соціальної роботи.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

Висловлені у дисертації положення та ідеї є самостійними, виваженими, добре продуманими, експериментально перевіреними й оригінальними. Аналіз тексту дає підстави констатувати дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності вповні.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове та практичне значення здобутих дисертанткою результатів дослідження, все ж вважаємо за доцільне назвати деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. У розділі 1 (параграф 1.2), присвяченому аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду профілактики булінгу, авторкою здійснено ґрунтовне узагальнення основних підходів до розв'язання окресленої проблеми. Водночас, на нашу думку, дисертаційне дослідження виграло б від більш чіткого виокремлення спільних і відмінних характеристик представлених моделей профілактики, аналізу їх ефективності та умов практичного застосування. Такий порівняльний аналіз сприяв би посиленню теоретичного підґрунтя дослідження та підвищенню обґрунтованості запропонованих організаційно-методичних умов соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентів у закладах вищої освіти.

2. Авторкою ґрунтовно розкрито вікові особливості студентської молоді та їх значення для профілактики насильницьких проявів, зокрема через поєднання когнітивних, емоційних, соціальних і ціннісно-мотиваційних чинників формування ненасильницької поведінки. На нашу думку, робота

значно б виграла, якби авторка зазначила гендерні та інклюзивні аспекти булінгу, зокрема специфіку його проявів за ознакою статі, інвалідності, статусу внутрішньо переміщених осіб чи інших форм соціальної вразливості.

3. У параграфі 2.2 «Особливості формування ненасильницької поведінки студентів як складової реалізації організаційно-методичних умов соціально-педагогічної профілактики булінгу серед студентів у закладі вищої освіти» авторкою ґрунтовно розкрито зміст ненасильницької поведінки та окреслено напрями її формування у студентському середовищі. Водночас, на нашу думку, доцільно було б більш детально конкретизувати механізми оцінювання сформованості ненасильницької поведінки студентів, зокрема описати інструменти фіксації поведінкових змін у динаміці, критерії віднесення студентів до відповідних рівнів сформованості та способи верифікації отриманих результатів.

4. У параграфі 3.2 «Реалізація організаційно-методичних умов соціально-педагогічної профілактики булінгу в студентському середовищі» авторкою представлено Комплексну програму соціально-педагогічної профілактики булінгу та формування ненасильницької поведінки студентської молоді. Разом із тим, вважаємо, що робота виграла б від більш розгорнутого аналізу особливостей адаптації запропонованих профілактичних заходів до різних типів закладів вищої освіти (класичних, технічних, педагогічних тощо), а також до умов змішаного чи дистанційного навчання, які нині є поширеними в українському освітньому просторі. Це сприяло б посиленню практичного значення результатів дослідження та розширенню можливостей їх упровадження у діяльність різних закладів вищої освіти.

Зазначені побажання й зауваження не є категоричними та не знижують теоретичної й практичної цінності проведеного дослідження, яке є цілісним, має незаперечну наукову новизну та практичне значення.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей

Констатуємо, що аналіз дисертації дає всі підстави стверджувати, що дослідження є самостійним, комплексно цілісним, завершеним, має важливе і теоретичне, і практичне значення та заслуговує на увагу. Відтак, можна зробити беззаперечний висновок, що дисертація «Соціально-педагогічна профілактика булінгу серед студентів у закладі вищої освіти» за актуальністю, сучасним методологічним рівнем виконання, новизною концептуальних ідей, обґрунтованістю наукових положень і практичним значенням отриманих результатів, повнотою викладу в опублікованих працях відповідає галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Здобувачка, Бондар Валерія Ігорівна, має високий рівень теоретичних знань, практичних умінь, навичок і компетентностей. Вона здатна самостійно проводити дослідження, робити висновки й доводити свою наукову позицію.

Усі представлені нами міркування мають характер не зауважень, а швидше – є роздумами щодо актуальності теми та здобутих результатів дисертаційного дослідження Бондар Валерії Ігорівни.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам

Незважаючи на висловлені дискусійні положення та рекомендації, наголошуємо на високому теоретико-методологічному рівні рецензованої роботи, на її беззаперечній актуальності для сучасної теорії та практики соціальної роботи, науковій новизні та практичному значенні. Дисертаційне дослідження Бондар Валерії Ігорівни відповідає вимогам МОН України до науково-дослідницьких праць.

Дисертація «Соціально-педагогічна профілактика булінгу серед студентів у закладі вищої освіти» є завершеною науковою працею, у якій її авторка, Бондар Валерія Ігорівна, отримала нові науково обґрунтовані та експериментально перевірені результати.

Означена дисертаційна робота відповідає вимогам п.6-9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. а № 155/30023, а її авторка, Бондар Валерія Ігорівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи Факультету психології,
соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Тетяна СПРІНА

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Код ЄДРПОУ 45307965

Власний підпис
Т. Спріна
(п.і.б.)

Засвідчую
Мовчанська Г.В.
(посада)
Тетяна Спріна